III

STRATYGRAFIA NAWARSTWIEŃ KULTUROWYCH

1. DZIAŁKA PRZY UL. WIĘZIENNEJ 10

Południowe partie parceli zniszczone były piwnicami średniowiecznej kamienicy. Nawarstwienia kulturowe przetrwały jedynie na jej zapleczu, na powierzchni obejmującej około 30 m².

Pierwotną powierzchnię gruntu tworzyły:

68* – calec w postaci ciemnego, gliniastego piasku będącego typowym sedymentem aluwialnym zdeponowanym w warunkach spokojnego ośrodka wodnego, na którym narosła

61 – brunatnoszara próchnica ze znaczną domieszką grudek surowej, zielonkawej glinki, wapna oraz węgli drzewnych. Miejscami odnotowano obecność soczewek żółtego piasku oraz bezładnie rozrzuconych dranic. W warstwę tę wkopane są

59 – relikty budynku drewnianego o dług. 3,6 m i uchwyconej szer. 2,2 m, wzniesionego na piaszczystym podsypie o miąższości ok. 9 cm, spoczywającego z kolei na jedno-dwucentymetrowej warstewce zbutwiałego drewna ograniczającego jednocześnie zasięg piasku. W ścianie południowej była to okołkowana dranica o szer. 17 i grub. 5 cm pierwotnie najprawdopodobniej ustawiona „na sztorc", w zachodniej zaś smuga zbutwiałego drewna zachowanego w lepszym stanie jedynie przy północno-zachodnim narożniku. Reliktem ściany północnej był negatyw belki(?), dranicy(?) o szer. ok. 10 cm. Podłogę budynku tworzyło klepisko z surowej, niebieskawej gliny miąższości do 20 cm z wymodelowanym przy ścianie południowej progiem (szer. 60 i wys. 5-10 cm). Płaty analogicznej gliny zalegały na zawnątrz budynku. Na klepisku, tylko miejscami zanotowano obecność

58 – mierzwy z popiołem i grudkami surowej, niebieskiej gliny miąższości do 5 cm odłożonej w trakcie funkcjonowania obiektu. W obrębie budynku mieściły się dwie jamy,

63a – w rzucie poziomym owalna (70 × 85 cm) o głęb. 30 cm wypełniona surową gliną, piaskiem oraz ceglanym gruzem,

63b – w rzucie poziomym owalna (40 × 45 cm) o głęb. 15 cm posiadająca analogiczne wypełnisko.

Przy północnej ścianie budynku odsłonięto:

57a – fragment ściany plecionkowej w postaci warkocza oplecionego na 5 kołkach o średn. 1 cm i dług. do 20 cm. Odkryty relikt tworzył południową ścianę budynku zidentyfikowanego w większej części na parceli Więzienna 11 (j.s. 84).

Przy przeciwległej ścianie budynku 59 znajdował się

60 – kojec(?) o odsłoniętej powierzchni 65 cm, po którym pozostało 9 połówek kołków i 1 pełny rozmieszczonych co 8-15 cm (średnio co 10 cm). Przypuszczać można, że są one reliktem pomieszczenia o ścianach koszniczowych.

Od strony zachodniej kojec sąsiadował z

55 – bliżej nie określonym urządzeniem ogniowym (piec? palenisko?), którego północna przebadana część miała kształt prostokąta. Odkryta w całości ściana północna posiadała dług. 180 cm, wschodnią i zachodnią zaś zanotowano jedynie na odcinku 60 cm. Ściany zachowały się w postaci jednej warstwy cegieł o formacie gotyckim ułożonych bez zaprawy, wnętrze zaś wylepione było warstwą gliny grub. 8 cm, spoczywającej na podkładzie złożonym z potłuczonych fragmentów naczyń.

Poza omówionymi obiektami na przebadanym terenie narosła

57 – warstwa spiaszczonej próchnicy przemieszanej z drobinami węgla drzewnego, wiórami i ułamkami cegieł osiągająca miąższość do 25 cm, na której stropie zalegały miejscami luźno rozrzucone dranice. Warstwa ta zaległa także w stropowych partiach trzech jam:

64 – owalnej (1,10 × 1,45 m) o głęb. 45 cm, posiadającej lekko ukośne ścianki opadające łagodnie do płaskiego dna. Wypełnisko jamy tworzyła żółtoszara glina z licznymi soczewkami szarej próchnicy,

65 – owalnej (1,15 × 1,30 m) o pionowych ściankach opadających do płaskiego dna znajdującego się na głęb. 45 cm. Przy ścianie wschodniej odsłonięto rząd okrągłych w przekroju kołków o średn. 5-7 cm będących najprawdopodobniej pozostałością po szalunku,

* Jednostka stratygraficzna (j.s.) określona numerem.

66 – częściowo odsłoniętej, prostokątnej(?) (1,0 × 2,6 m) osiągającej głęb. 130 cm wypełnioną gliniastą, czarną próchnicą.

Po zniszczeniu omówionej powyżej zabudowy cały teren przykryty został

52 – warstwą ciemnej próchnicy z wtrętami niebieskawej glinki oraz znaczną ilością mierzwy i ścinków drewna. Na jej powierzchni odkryto nieliczne, luźno porzucone dranice. W północnej części badanego obszaru odłożenie warstwy poprzedzone zostało niwelacją terenu, w efekcie której usunięto starsze nawarstwienia kulturowe aż do poziomu próchnicy pierwotnej.

Na opisanej warstwie wzniesiono dwufazowy budynek plecionkowy. Z fazy pierwszej zachował się jedynie

48a – niewielki płat mierzwy przy wschodniej krawędzi wykopu oraz jeden kołek dług. 10 i średn. 3 cm będący pozostałością ściany plecionkowej.

Z fazą drugą związane są

48b – ściana zachodnia budynku, zachowana na dług. 3,4 m i część ściany południowej o dług. 2,2 m. Konstrukcję nośną tworzyły czworokątnie ociosane słupy o przekroju 14 × 16 cm (naroże południowo-zachodnie) i 7 × 9 cm (w ścianie południowej). Ściany zbudowano z plecionki o kołkach osnowy ociosanych czworokątnie (2 × 2,5 m), wbitych do głęb. 22 cm i rozstawionych w odległości 10-13 cm. W ścianie zachodniej użyto kołków okrągłych o średn. 2-3 cm. Warkocz plecionki złożony był z witek grub. do 1 cm. W południowej części budynku znajdowało się

48c – palenisko w kształcie półowalnym o maksymalnej dług. 1,2 m (w linii wschód–zachód) i szer. 0,85 m. W jego skład wchodził płat lekko przepalonej, żółtawej gliny podścielonej warstwą węgielków drzewnych oraz nadpaloną dranicą (11 × 80 cm). W glinę wciśnięta była cegła (8,5 × 14,5 × 30,0 cm) oraz fragmenty kilku innych noszących na górnej płaszczyźnie ślady działania ognia. Od strony zachodniej do paleniska przylegał okopcony i lekko przepalony kamień (26 × 36 cm). Stropowe partie paleniska tworzyła warstwa popiołu miąższości 0,5 cm. W obrębie pozostałej części budynku zalegała

47 – brązowoszara próchnica (miąższości do 20 cm) z niewielką domieszką ceglanego gruzu oraz dużą ilością fragmentów drewna, powstała w trakcie jego użytkowania. Kres funkcjonowania budynku wyznacza

46 – warstwa żółtego piasku przemieszanego z brązową mierzwą, polepą i gruzem ceglanym. W trakcie użytkowania omawianej zabudowy poza budynkiem narosła

49 – warstwa ciemnobrązowej próchnicy (grub. 25-50 cm) miejscami ze znaczną domieszką ilastą oraz węglami drzewnymi. W jej obrębie zanotowano znaczną ilość wiórów, fragmentów ceramiki naczyniowej i kości zwierzęcych. Przy ścianach budynku zaobserwowano koncentrację niebieskawej glinki będącą najprawdopodobniej pozostałością po obrzuceniu plecionkowych ścian. Przykrywała ona także

50 – nieregularnie prostokątną jamę o maksymalnej szer. 0,9 m i odsłoniętej dług. 2,4 m wykopaną wzdłuż zachodniej ściany budynku. Ściany jamy lekko ukośnie opadały do płaskiego dna znajdującego się na głęb. 0,4 m. Do ściany wschodniej przylegała dranica (3 × 17 × 93 cm). Wypełnisko jamy tworzyła ciemna próchnica przemieszana z wiórami.

Po zniszczeniu omówionej wyżej zabudowy w północno-wschodniej części badanego obszaru wzniesiono

75 – drewniany budynek (w większości odkryty na sąsiedniej działce – j.s. 81), z którego przetrwały fragmentarycznie odsłonięte podwaliny ściany zachodniej i południowej w postaci zbutwiałych belek o szer. 10 i dług. 50 cm (ściana zachodnia) oraz 1,3 m (ściana południowa). Na podwalinie zachodniej spoczywała dranica szer. 15 i grub. 2 cm, w belce południowej zaś, 10 cm od jej krańca, wyciosano otwór dług. 18 i szer. 4 cm będący najpewniej gniazdem słupa narożnego. Konstrukcje drewniane ułożone były na piaszczysto-gliniastej podsypce izolacyjnej. Wewnątrz budynku spoczywała

76 – brązowa próchnica miąższości 15 cm przemieszana z mierzwą, piaskiem oraz węglami drzewnymi, zniwelowana i przykryta

77 – warstwą mierzwy przemieszanej z żółtą glinką i szarą próchnicą.

W południowo-wschodnim narożu badanego obszaru najprawdopodobniej równolegle z obiektem nr 75 funkcjonowała

51 – częściowo odsłonięta, owalna(?) jama o wymiarach (w granicach wykopu) 65 × 75 cm i maksymalnej głęb. 60 cm. Wokół niej zanotowano obecność pięciu trójkątnych kołków (dług. boku w granicach 1 cm) być może będących pozostałością lekkiej konstrukcji plecionkowej. Wypełnisko obiektu tworzyła brązowoszara próchnica ze znaczną domieszką wiórów, zalegająca także płatami poza jamą.

W części południowo-zachodniej zanotowano obecność

53a-c – trójfazowej, owalnej jamy (1,3 × 1,5 m) o ścianach stromo opadających do płaskiego dna znajdującego się na głęb. 1,0 m. Poszczególne fazy funkcjonowania obiektu wydzielono na podstawie rozdzielających wypełnisko (ciemna próchnica przemieszana z piaskiem i żółtą gliną) 5-8-centymetrowych warstewek jasnego piasku i niebieskiej, surowej gliny.

Podobną pozycję stratygraficzną zajmuje także

56 – nieregularnie prostokątna jama (1,0 × 1,4 m) o głęb. 0,55 cm wypełniona ciemną, tłustą próchnicą przemieszaną z żółtym piaskiem.

Do stropu wyżej omówionych jednostek stratygraficznych sięgał głęboki wkop. Powstał on w efekcie prac niwelacyjnych usuwających nadległe warstwy. Wkop wypełniony został

44 – warstwą mierzwy z próchnicą i soczewkami żółtego piasku, zawierającą ogromną ilość kości zwierzęcych i fragmentów ceramiki naczyniowej. Osiągała ona

miąższość od 0,3 do 1,0 m, a niewielkie różnice w jej strukturze pozwoliły na wydzielenie strefy 44a i 44b. Jednostka 44a sięgała na parcelę nr 11 (j.s. 22, 23, 31 i 37). Na parceli nr 10 wkopana w nią była

40 – fragmentarycznie odsłonięta jama (1,1 × 1,3 m) osiągająca głęb. 125 cm, wypełniona ilastą próchnicą z domieszką ceglanego gruzu i węgli drzewnych. Jednostki 40 i 44a przykryte były

43 – warstwą żółtoszarej glinki przemieszanej z popiołem i węglami drzewnymi, zalegającą jedynie w północno-zachodniej części wykopu i przykrytej z kolei,

42 – brunatną mierzwą, na której spoczywała

35 – 10-centymetrowa warstwa popiołu z nieznaczną domieszką próchnicy. Z warstwą tą związany był

36 – piec kopulasty(?), po którym pozostały fundamentowe partie ścian północnej i południowej, położone w odległości 70 cm od siebie, wzniesione z surowej gliny i luźno ułożonych cegieł o wymiarach 7,5 × 12 × 25 cm. Tok paleniska tworzył 3-centymetrowy płat gliny, na którym spoczywał popiół z drobnymi węglami drzewnymi. Całość przykryta była rumowiskiem surowej, ciemnożółtej gliny przemieszanej z ceglanym gruzem. Najprawdopodobniej równolegle wziesiono pierwsze obiekty murowane:

85a – ceglany filar o prostokątnym rzucie poziomym (60 × 87 cm), zbudowany we wkopie wąskoprzestrzennym. Posadowioną na calcu stopę fundamentową zbudowano z ułamków cegieł i polnych kamieni o średn. do 10 cm, zalanych zaprawą wapienną barwy kremowej z widocznymi drobnymi grudkami wapna. Jej wys. wynosiła 40 cm. Wyższą część filara, zachowaną do wys. 2,6 m zbudowano z cegieł wiązanych systemem jednowozówkowym. Wymiary cegieł: 9,5-10 × 12-13 × 28-29 cm. Łęki filara osadzone były prawdopodobnie na wys. 1,98 m od poziomu calca.

85b – zbudowany w odległości 2,05 m na północ od poprzedniego, posiada przedmurowaną cześć wschodnią. Wysokość podsadowionej na calcu stopy fundamentowej wynosiła 65 cm. Zbudowany na niej mur zachował się do wys. 2,3 m. Długość filara w linii północ – południe wynosiła 74 cm. Technika wykonania filara oraz materiał są identyczne z użytymi do budowy filara 85a.

W jednostkę nr 35 wkopano

34 – owalną (0,8 × 1,2 m) jamę głęb. 30 cm wypełnioną ceglanym gruzem, gąsiorami i tynkiem,

37 – w przybliżeniu okrągłą (średn. 1,4 m) jamę o głęb. 25 cm wypełnioną popiołem i ciemną próchnicą,

38 – w przybliżeniu okrągła (średn. 0,9 m) jamę o głęb. 25 cm wypełnioną popiołem przemieszanym z węglami drzewnymi.

W południowej części badanego obszaru znajdowały się:

20 – obszerny wkop sięgający przy krawędzi zachodniej calca, wypełniony szaroczarną próchnicą z grudkami gliny, węgli drzewnych, zaprawy i cegły; wypełnisko wkopu przylega do wschodniej ściany budynku 86,

86 – piwnica przykryta kolebą. Jej ściana zachodnia dostawiona została obustronnie do filara 85b. Piwnica składała się z dwóch segmentów: właściwej części użytkowej i prowadzącej do niej klatki schodowej. Część użytkowa piwnicy miała kształt prostokąta o wewnętrznych rozmiarach 2,9 m (ściany zachodnia i wschodnia) × 4,55 m (ściany północna i południowa). Ściany wkopano w calec na głęb. 10 cm. Zachodnia posiadała stopę fundamentową o wys. 40 cm (wkraczającą do wnętrza budynku na 18 cm od lica ściany) w formie ławy zbudowanej z cegieł i porozbijanych kamieni polnych. Ściany piwnicy wzniesiono z cegieł wiązanych systemem jednowozówkowym, przy zastosowaniu zaprawy barwy kremowej z widocznymi drobnymi grudkami wapna. Pionowe odcinki ścian zbudowano z cegieł o wymiarach: 7,5-8 × 12-12,5 × 26-27 cm. Grubość ściany wschodniej wynosiła 27, a północnej 70 cm. Ściany szczytowe (wschodnia i zachodnia) zachowały się do 2,6 m od poziomu posadowienia fundamentów. W ścianie wschodniej, w odległości 57 cm od naroża północno-wschodniego, zaobserwowano otwór okienny o szer. 72 cm. Jego schodkowy parapet (poszur) o wys. 1,7 m rozpoczyna się na wys. 1,1 m od poziomu posadowienia fundamentu i biegnie skośnie w górę, wychodząc ponad kolebą. W miejscu tym znajdował się półkolisty otwór o średn. 75 cm. Ściany północna i południowa osiągały wys. 96 cm od poziomu posadowienia. Kolebę oparto na odsadzkach o szer. 22 cm wyprowadzonych w ścianach północnej i południowej. Do budowy koleby wykorzystano cegły sklepienne o wymiarach 6,5 × 16 × 19 cm, 6,5 × 16 × 20 cm i 7 × 16 × 20 cm. Poziom użytkowy piwnicy tworzył bruk ułożony z otoczaków o średniej wielkości 10 cm (wyjątkowo 20-40 cm), mieszczący się na wys. 60 cm od dna stopy fundamentowej. Jego ułożenie poprzedzono naniesieniem na strop calca warstwy gliny i piasku z domieszką drobin ceglanych, osiągającej miąższość 35 cm. Wysokość piwnicy od bruku do strzałki koleby wynosiła 1,8 m.

Wejście do piwnicy znajdowało się od strony południowej. Zachowane relikty murów pozwalają przypuszczać, że miało ono formę zabiegowej klatki schodowej o zewnętrznych wymiarach 1,6 m (w linii wschód – zachód) × 1,75 m (w linii północ – południe) i kierunku biegu ze wschodu na zachód. Grubość murów wynosiła 69-70 cm. Wejście do piwnicy umożliwiała luneta, wyprowadzona w kolebie, o zewnętrznej szer. 1,6 m, z której zachowały się jedynie fragmenty nasady w zewnętrznym licu ściany południowej.

Przy północnej krawędzi zidentyfikowano:

87 – fundament filarowo-łękowy w północnej ścianie wykopu należący do budynku z sąsiedniej parceli (Więzienna 11, j.s. 25). W obrębie wykopu odsłonięto jedno przęsło fundamentu o dług. 7,2 m przebiegające w linii wschód – zachód. U jego wschodniego krańca mieścił się filar narożny z podstawą w kształcie zbliżonym do prostokąta (1,2 × 1,6 m). W większej części, w miejscu

osadzenia łęków, nadano mu L-kształtną formę z ramionami skierowanymi na zachód i północ. Filar wzniesiono w wąskoprzestrzennym wkopie z ułamków cegieł i dachówek gotyckich oraz otoczaków o średn. przeważnie 30 cm, maksymalnie 55 cm. Łęk rozpięty między filarami osiąga dług. 3,7 m, a strzałka wys. 1,1 m. Zbudowano go z cegieł o wymiarach 8 × 13 × 25, 8 × 12 × 24,5, 8 × 11 × 24 i 8 × 12 × 24 cm. Nad łękiem zachowała się jedna warstwa cegieł ułożonych w wątku gotyckim, w części zachodniej w formie rolki. Do budowy muru zastosowano zaprawę barwy żółtej z dużą ilością piasku. Ściana biegła pierwotnie od ul. Więziennej. Przęsło fundamentu wyznaczające trakt frontowy zostało w końcu średniowiecza wyburzone, a jego miejsce zajęła nowa ściana.

Młodszy od wyżej omówionych murów jest

88 – mur o przebiegu północ – południe dostawiony do filara omówionego powyżej fundamentu, posiadający 4,4 m długości. Do wys. 1,3 m od poziomu posadowienia (na calcu) budowano go we wkopie wąskoprzestrzennym. Szerokość fundamentu zbudowanego z ceglanego gruzu i kamieni polnych zalanych zaprawą wapienną wynosiła 90 cm. Na nim ułożono warstwę cegieł główkami do lica, następną warstwę rombem i kolejną w wątku gotyckim. Łączna wysokość trzech warstw cegieł wynosiła 32 cm. Większą część muru, szer. 70 cm, wzniesiono w wątku gotyckim z cegieł o wymiarach 8-9 × 11,5-12 × 25-26 cm. Całkowitą długość ściany niesionej przez omawiany mur wyznacza negatyw po filarze fundamentowym, zlokalizowany na jego przedłużeniu, w kierunku południowym w odległości 6,5 m. Mur z filarem tworzą przedłużenie w stronę wschodnią budynku wyznaczonego przez mury j.s. 86.

W obrębie negatywu filara i przy północnej krawędzi muru zadokumentowano ślady po słupach o średn. 17-18 cm, zakotwiczonych w murze na głęb. 1,7 m. Słupy te interpretuje się jako relikty budynku o konstrukcji szkieletowej, w którego obrębie funkcjonował piec do ogrzewania powietrznego (j.s. 9). Ścianę zachodnią budynku tworzył mur 88, a północną mur 87 z sąsiedniej kamienicy. Ścian wschodniej i południowej nie zarejestrowano.

Na gotyckich murach ściany frontowej oraz w miejscu wyburzonego fundamentu filarowo-łękowego wzniesiono

89 – mur w wątku gotyckim o szer. 87 cm z cegieł o wymiarach 6,5-7 × 12-12,5 × 26-27 cm. W ścianie frontowej, na północ od piwnicy 86, wyprowadzono otwór okienny o szer. 70 cm z poszurem umieszczonym na wys. 1,7 m od stropu calca, na którym wspierała się stopa fundamentowa. Obecność okna zdaje się świadczyć o istnieniu w tej fazie piwnicy lub też o częściowej realizacji zamiaru jej zbudowania. Zaprawa użyta do budowy muru posiada jasnoszary kolor, a w jej obrębie znajdują się grudki niedolasowanego wapna oraz ziarna czarnego żwiru o średn. do 3 mm. Na podstawie wymiarów cegieł, cech zaprawy i pozycji stratygraficznej datować go można na schyłek średniowiecza lub początek renesansu.

Kolejny poziom użytkowy będący najprawdopodobniej podsypem pod podłogę budynku (88) to

27 – warstwa gliny z domieszką ceglanego gruzu i gąsiorów o maksymalnej miąższości 30 cm. Z warstwą tą wiązały się

9 – relikty pieca grzewczego w typie hypokaustum. Piec zbudowany był w północno-zachodnim narożu wnętrza pomieszczenia w tylnym trakcie. Dostawiono go do wschodniego lica muru biegnącego w linii północ – południe i do południowego lica muru kamienicy z sąsiedniej działki. W skład urządzenia grzewczego wchodziły dwa segmenty: komora paleniskowa i przedsionek służący do jej obsługi. Komorę paleniskową zbudowano we wkopie szerokoprzestrzennym, wykraczającym o 60 cm na wschód od ściany pieca (j.s. 33), zachowanym do wys. 80 cm od dna. Na dnie zastano warstwę wyrównującą i utwardzającą podłoże, utworzoną z czystego gruzu ceglano-wapiennego. We wschodniej strefie jamy tworzywo to przechodziło w warstwę budowlaną, złożoną z wylanej zaprawy i drobnych grudek ceglanych. Wyższą część zasypano próchnicą z węglem drzewnym i popiołem, przykrytą próchnicą z grudkami zaprawy, na której z kolei nawarstwiał się gruz z rozbiórki wyższych partii pieca i posadzki ogrzewanego pomieszczenia. Pierwotną konstrukcję pieca wzniesiono z cegieł o wymiarach 8-8,5 × 12,5 × 26-28 cm. W fundamentowych partiach ścian użyto kamieni polnych o wymiarach średnio 30 × 30 × 40 cm. Komora paleniskowa miała w rzucie poziomym kształt prostokąta o wymiarach zewnętrznych 1,90 (północ – południe) × 1,95 m (wschód – zachód). Szerokość ściany wschodniej u podstawy wynosiła 75 cm. Jej lico zewnętrzne wiązane jednowozówkowo przebiegało pionowo. Strona wewnętrzna uformowana była schodkowo. Każdy z czterech stopni osiągał wysokość jednej cegły, a szerokość, licząc od dołu, wynosiła kolejno 7, 9 i 14 cm. Korona muru posiadała szer. 29 cm. Na trzecim stopniu od dołu oparte były łęki rusztu w kształcie koleby. Po stronie zachodniej łęki wsparte były na odsadzce muru budynku. Posiadały one szerokość równą długości jednej cegły, tj. ok. 28 cm, cały zaś ruszt 1,4 m. Odległości pomiędzy poszczególnymi łękami sięgały 15-20 cm. Południowa ściana komory paleniskowej powtarzała na dług. 1,02 m obraz ściany wschodniej. W jej dalszej, zachodniej partii mieścił się otwór o szer. 70 cm, zaopatrzony w węgar głębokości i szerokości połowy cegły oraz wys. 40 cm. Otwór przykryty był łękiem, po którym pozostała czytelna destrukcja.

W północnej ścianie komory paleniskowej, w zewnętrznym licu muru sąsiedniej kamienicy, wykuto i wyprowadzono z cegieł pionowy przewód kominowy o szer. 22, głęb. 15 cm i zachowanej wys. 1,2 m. Wewnętrzne wymiary komory paleniskowej wynosiły

1,5 m (północ – południe) × 1,18 m (wschód – zachód). Jej dno tworzyła posadzka ułożona z cegieł, ich połówek lub mniejszych fragmentów (j.s. 24), przykryta warstwą popiołu o grub. do 18 cm (j.s. 23). Do budowy rusztu, ścian, komina i posadzki posłużono się zaprawą wapienną z domieszką gruboziarnistego piasku.

Komora przypiecowa zbudowana została w wykopie wąskoprzestrzennym. W rzucie pionowym miała kształt prostokąta o wymiarach zewnętrznych 1,65 m (północ – południe) × 1,35 m (wschód – zachód). Ściany zachowały się do wys. 1,25 m. Na odcinku od poziomu posadowienia do wys. 70 cm mury miały szer. 28 cm (tj. dług. cegły), a wyżej 12,5 cm (szer. cegły). Posadzka komory przypiecowej leżała na warstwie czystego gruzu, na wys. 20 cm od poziomu posadowienia murów. Ułożono ją z cegieł i ich połówek bez użycia zaprawy. Posadzkę pokrywała warstwa grub. 30 cm, złożona z próchnicy z węglem drzewnym, popiołem i grudkami cegieł.

Piec nosił ślady remontu i dalszego użytkowania, określonego jako faza II. Szerokość wnętrza komory paleniskowej została wówczas zmniejszona poprzez budowę nowej ściany wschodniej, doklejonej do murów z fazy starszej. Grubość nowej ściany wynosiła 38 cm. Opierały się na niej trzy łęki rusztu, wsparte po stronie przeciwnej na odsadzce muru budynku. W miejscu osadzenia łęków zachowały się ich resztki w postaci jednej lub dwóch cegieł. Szerokość łęków równa była długości cegły, a szerokość rusztu wynosiła ok. 1,2 m. Dno paleniska, ułożone z cegieł i ich fragmentów, zachowało się w formie mało czytelnej destrukcji. Spoiwem zastosowanym we wszystkich elementach ceglanej konstrukcji II fazy komory paleniskowej była glina. Remont komory przypiecowej zamanifestował się w ułożeniu nowej posadzki z cegieł, bez użycia zaprawy.

W obrębie wyższych partii komory paleniskowej mieściła się warstwa żółtoszarej gliny z gruzem ceglanym i bryłami białej zaprawy wapiennej (j.s. 17). W jej obrębie występowały mocno okopcone otoczaki o średn. najczęściej 7-9 cm, a sporadycznie do 15 cm. Maksymalna miąższość warstwy wynosiła 25 cm. Na glinie leżał płat gruzu złożonego z ułamków cegieł i brył zaprawy ciemnożółtej o maksymalnej grub. 30 cm. Obie warstwy powstały w wyniku zburzenia pieca. Komora przypiecowa wypełniona była próchnicą intensywnie nasyconą drobnym gruzem ceglano-wapiennym (j.s. 8) osiągającą maksymalną miąższość 95 cm.

Jednostce stratygraficznej nr 8 odpowiada

32 – warstwa ciemnoszarej próchnicy (grub. do 50 cm) przemieszanej z ceglano-wapiennym gruzem, drobnymi węglami drzewnymi oraz grudkami surowej gliny, rozciągającą się jedynie w północnej części wykopu (po linię renesansowych murów). W części południowej odkryto:

39 – prostokątną w rzucie poziomym jamę (0,65 × 1,90 m) o głęb. 35 cm wypełnioną zbitą, brązowoszarą próchnicą z niewielką domieszką gliny i gruzu ceglanego. Uszkodzona była ona przez

negatyw muru nr 88 przecięty z kolei przez

21 – wkop pod ścianę kamienicy renesansowej oznaczonej jako

25 – ściana frontowa nadbudowana na gotyckich murach (j.s. 85 i 86). Zamknięciem traktu frontowego jest ściana położona w odległości 6,5 m na wschód od frontowej. W jego obrębie funkcjonowały dwie piwnice, pierwsza omówiona powyżej (86) i druga zlokalizowana w północno-zachodnim narożniku budynku. Nowa piwnica o wymiarach wewnętrznych 2,3 × 4,5 m przykryta była kolebą biegnącą w linii wschód – zachód, zbudowaną z cegieł sklepiennych. Komunikację z piwnicą zapewniały schody położone w południowej części oraz korytarz umożliwiający wejście do dolnych pomieszczeń umieszczonych w trakcie frontowym. Trakt tylny nie był podpiwniczony. Jego długość w linii wschód – zachód wynosiła 7 m. Część północną zajmowało zapewne prostokątne podwórze o wymiarach 4,25 × 7 m. O jego obecności świadczą renesansowe jamy śmietniskowe (j.s. 29-31). Konstrukcję nośną zabudowanej części traktu posadowiono na fundamencie filarowo-łękowym umieszczonym w obrębie warstw kulturowych, a nie na calcu. Ściany pomiędzy filarami zbudowano z gotyckich cegieł rozbiórkowych układając je w wątku holenderskim lub bezładnie i zagłębiono do 80 cm od współczesnej powierzchni terenu. Posiadały one grub. 44-48 cm, a związano je zaprawą barwy białej.

W obrębie podwórza funkcjonowały:

31 – kolista jama (średn. 0,6 m) o głęb. 0,6 m wypełniona ciemną próchnicą przemieszaną z gruzem ceglanym; uszkodzona była ona przez

30 – obiekt o kształcie prostokąta (1,3 × 1,6 m) głęb. 6 cm wypełniony popiołem i węglem drzewnym,

29 – nieregularnie prostokątną jamę (0,4 × 0,5 m) głęb. 45 cm wypełnioną przepalonym gruzem ceglanym i fragmentami tynku.

Najmłodszą jednostką stratygraficzną była

8a – strop wypełniska komory przypiecowej hypokaustum wykorzystywanej wówczas jako śmietnik.

2. DZIAŁKA PRZY UL. WIĘZIENNEJ 11

W części zachodniej nawarstwienia kulturowe do poziomu calca zniszczone zostały piwnicami budynków. W miejscu tym przetrwały jedynie relikty obiektów zagłębionych w podłoże. Niezakłócony układ stratygraficzny zachował się we wschodniej partii parceli, na powierzchni ok. 110 m^2. Warunki techniczne uniemożliwiały jednoczesną eksplorację nawarstwień na całej powierzchni wykopu, dlatego też prowadzono ją kolejno w obrębie wydzielonych sektorów A-H.

Najstarszą jednostką stratygraficzną była:

98 – odsłonięta fragmentarycznie jama o bliżej nie określonym kształcie, od zachodu przecięta przez piwnicę (j.s. 91), a od południa i północy ścianami wykopu. Zachowana długość w linii wschód – zachód wyniosła 1,2 m. Jamę wyeksplorowano do głęb. 1 m, nie osiągając jej dna z powodu napływającej wody gruntowej. Przy wschodniej krawędzi jamy znajdowały się dwa słupy o średn. 5-8 i 10 cm, w partii przydennej zaś belka biegnąca po osi północ – południe. Jama wypełniona była mierzwą z domieszką ścinków drewna, fragmentów ceramiki naczyniowej, kości zwierzęcych i cegieł. Na obiekt nawarstwiły się relikty

96 – budynku drewnianego o konstrukcji szkieletowej. Odsłonięto jedynie jego północno-wschodni narożnik. Po ścianie wschodniej pozostała belka przyciesiowa o zachowanej dług. 1,7 m, wys. 15 cm i szer. 8 cm. Na całej jej długości wyciosano pazę o szer. 3-3,5 i głęb. 5 cm. Przy północnym krańcu belki wywiercono otwór o średn. 3 cm wypełniony odpowiadającym mu kołkiem. Najprawdopodobniej koniec belki zakotwiczony był w podłożu przy pomocy kołka o średn. 2,5 cm. Od strony wewnętrznej dodatkowy stabilizator stanowił przylegający do belki kołek o średn. 4 cm. Ściana północna, o zarejestrowanej dług. 1,9 m, prezentowała się najprawdopodobniej analogicznie, lecz z uwagi na znaczny stopień rozkładu drewna niemożliwa jest jej bliższa charakterystyka. Możemy jedynie stwierdzić, że również była ona stabilizowana od wewnątrz kołkami, z których zachował się jeden, półokrągły, o średn. 5 cm. Wnętrze budynku wypełniała szara próchnica z domieszką piasku. Odkryto tam także cztery luźno wrzucone otoczaki i fragmenty gotyckich cegieł. Budynek nie ma odpowiednika na parceli 10. Od strony południowej wchodzi w profil, od zachodniej zaś zniszczony został

91 – wykopem pod piwnicę budynku drewnianego o planie zbliżonym do prostokąta i wymiarach w linii północ – południe 7,9 m, a w linii wschód – zachód 8,35 m. Wnętrze piwnicy wkopano w podłoże do głęb. 1,1 cm. Posiadała ona płaskie dno i łagodnie wychodzące ku górze ściany. Z wnętrza wyeksploatowano szarą próchnicę z dużą ilością piasku. Grubość warstwy próchnicy wynosiła 20-25 cm.

Następnie zasięg piwnicy w głąb działki zostaje zmniejszony. Wkop pod nią

99 – osiąga wymiary 5,7 × 7,9 m, a ograniczone drewnianymi ścianami wnętrze sięga ok. 5,0 m w głąb działki. Z konstrukcji drewnianej zachowały się relikty ścian południowej i zachodniej w postaci zbutwiałych poziomych belek ułożonych równolegle do krawędzi wkopu pod piwnicę, w odległ. 50-55 cm od jego ścian. Wnętrze piwnicy wysypano grubym żwirem barwy żółtej. Grubość pokładu żwiru wynosiła 15 cm. Z poziomu użytkowego piwnicy pozostała warstwa ciemnoszarej próchnicy o miąższości 10 cm, ze śladami desek ułożonych w linii północ – południe.

Pozostałe obiekty należące do tej fazy zabudowy to:

102 – budynek o konstrukcji słupowej i ścianach palisadowych. Zachowały się z niego ślady trzech słupów oraz fragmenty konstrukcji ścian północnej (2,8 m) i wschodniej (4,7 m). W narożu północno-wschodnim mieścił się słup o średn. 13 i głęb. 20 cm. Negatyw analogicznego słupa odsłonięto w ścianie północnej w odległ. 2,6 m od naroża, a w ścianie wschodniej w odległ. 3,3 m od naroża zarejestrowano czworoboczny słup (15 × 15 cm) wkopany do głęb. 20 cm. Po ścianie wschodniej przetrwały dolne części desek wbitych pionowo do głęb. 35 cm. Szerokość dranic wahała się w granicach 19-27 cm, grub. zaś 2-3,5 cm. Ich boczne krawędzie łączono systemem „na własne pióro", przy głęb. pazy 4 cm. Ścianę północną wyznaczała smuga ciemnej próchnicy grub. 5 i głęb. 20 cm powstała po rozłożonym drewnie. Poza budynkiem, od strony wschodniej narósł

103 – humus pierwotny przemieszany ze znaczną ilością zielonkawej, gliniastej mierzwy miąższości do 20 cm.

Pomiędzy budynkiem palisadowym a piwnicą domu frontowego znajdował się

105 – czworoboczny rowek fundamentowy. W całości wyeksplorowano jedynie jego ścianę północną osiągającą dług. 3,3 m i głęb. 40 cm. Rowek posiadał płaskie dno, na którym zaobserwowano pozostałości po rozłożonych, ustawionych pionowo dranic szer. ok. 15 cm. Analogiczną ścianę zachodnią odsłonięto fragmentarycznie na odcinku 1,2 m. Wypełnisko obiektu tworzył jasny piasek przemieszany z surową gliną. W północno-wschodnim i północno-zachodnim narożniku terenu otoczonego rowem odsłonięto słupy o średn. 15 cm. Dwa mniejsze kołki (średn. 8 cm) znajdowały się w połowie długości ściany północnej, wewnątrz (w odległ. 20 cm) i na zewnątrz (w odległ. 5 cm) rowka.

Kolejne obiekty to:

95 – dwie połączone rozsypiskiem jamy znajdujące się przy przecinającym je profilu północnym. Jama 95a posiadała średn. 1,5 m, a z uwagi na podsiąkającą wodę gruntową wyeksplorowano ją jedynie do głęb. 1 m, podobnie jak i jamę 95b posiadającą średn. 1 m. Wypełnisko jam tworzyła ciemna próchnica z dużą ilością kości i rogów zwierzęcych oraz ceglanym gruzem;

100 – śmietniskowa jama o prostokątnym zarysie (0,8 × 1,0 m). Prawie pionowe ściany jamy opadały ku dnu znajdującemu się na głęb. 40 cm. Jama wypełniona była ciemną próchnicą zawierającą liczne fragmenty ceramiki naczyniowej i kości zwierzęce;

101 – odsłonięta została jedynie południowa część jamy przeciętej profilem. Zachowane wymiary 0,8 × 1,6 m. Ściany jamy opadały łagodnie ku płaskiemu dnu znajdującemu się na głęb. 80 cm. Wypełnisko obiektu stanowił jasny piasek przemieszany z popiołem i ceglanym gruzem;

97 – częściowo odsłonięta, wchodząca w profil południowy (brak kontynuacji na parceli 10) jama o kształcie zbliżonym do trójkąta, wypełniona czystym, żółtym piaskiem.

Omówione powyżej jednostki stratygraficzne przykryte zostały

90 – rozciągającą się na całej powierzchni wykopu szarą próchnicą o miąższości do 25 cm, przemieszaną z czystym piaskiem. W obrębie warstwy występowały także liczne soczewki żółtego piasku. Z warstwą związana jest budowa i funkcjonowanie

92 – budynku mieszkalnego. Odsłonięto fragment wykopu ściany wschodniej w postaci czworobocznej belki (12 × 12 cm) z zaciosem o wymiarach 6 × 12 cm. Relikt ściany północnej tworzyła dranica dług. 1,5 m, szer. 12 i grub. 1,5 cm ustawiona „na sztorc". Obok niej na zewnątrz budynku w glinie spoczywały liczne pręty faszyny wraz z grubszym konarem (średn. 3 cm) dług. 85 cm. Przy narożniku południowo-wschodnim spoczywała cegła (6 × 12 × 27 cm) oraz połówka analogicznej cegły wsparta na otoczaku o średn. 18 cm. Poziom użytkowy obiektu tworzył lekko spieczony piasek przemieszany z surową gliną (4-5 cm grub.), spoczywający na warstwie szarej, ilastej próchnicy i określający zasięg budynku w kierunku zachodnim (2,8 m). Nad poziomem użytkowym, w partii centralnej znajdował się płat surowej gliny o średn. 1,2 m i grub. 3-5 cm.

Wraz z budynkiem w obrębie parceli funkcjonowały:

86 – jama odpadkowa. W obrębie wykopu odkryto jej zachodnią część o czworobocznym zarysie (1,45 × 1,80 m). W przekroju jama miała kształt gruszkowaty. Jej ściany stopniowo rozszerzały się w kierunku dna, a następnie przechodziły w nieckę sięgając głęb. 1,1 m. Wypełnisko jamy tworzyła ciemna próchnica z dużą ilością fekaliów i piasku. W schyłkowej fazie użytkowania w naroża jamy wbito po 3 nieokorowane okrąglaki (średn. 5-11 cm). Kołki o średn. 4 cm zarejestrowano po jednym w ścianach północnej i południowej;

87 – częściowo odsłonięta owalna (0,8 × 1,0 m) nieckowata jama o głęb. 25 cm. Wypełnisko tworzyła czarna próchnica z domieszką piasku;

84 – budynek w konstrukcji plecionkowej, z której przetrwały kołki i resztki gałązek osnowy. Wzniesiono go na planie prostokąta z lekko zaokrąglonymi narożami o wymiarach 3,5 × ponad 2,6 m. Kołki wbito w odległościach 10-15 cm do głęb. 20 cm. Ścianę zachodnią przebadano na odcinku 1,8 m, a północną na dług. 2,6 m. W obrębie wnętrza odłożyła się warstwa próchnicy o grub. 4-6 cm zawierająca drewniane drzazgi oraz dwa fragmenty dranic w układzie wschód – zachód (równolegle do ściany północnej), będące najprawdopodobniej pozostałościami podłogi. Ścianę południową obiektu odkryto na parceli 10 i oznaczono jako j.s. 57a;

88 – nieckowata jama głęb. 15 cm wyłożona wiórami z obróbki drewna (prawdopodobnie strugiem). W rzucie poziomym kształtem zbliżona do owalu o wymiarach 0,8 × 1,3 m. Wyższe części wypełniała próchnica. Wióry mogą pochodzić z produkcji bednarskiej;

89 – warstwa próchnicy o miąższości do 20 cm zidentyfikowana jedynie w sektorze E pomiędzy j.s. 84 i 88. W obrębie warstwy odkryto belkę o przebiegu wschód – zachód, dług. 3,2 m, czworobocznie ociosaną (10 × 20 cm), z pazą o szer. 4 i głęb. 4 cm wyciętą na całej długości;

93 – fragmentarycznie odsłonięta jama o dług. 1,2 m i szer. 0,6 m wypełniona surową niebieską i żółtą gliną. Ściany jamy łagodnie opadają ku nieckowatemu dnu znajdującemu się na głęb. 40 cm. W dno jamy wbity był czworoboczny kołek (2,5 × 5 cm). W zapadlisku nad j.s. 86 odkłada się

85 – czarna próchnica z domieszką piasku i drzazgami drewna.

Pozostała część wykopu przykryta zostaje

83 – brunatną próchnicą o miąższości 10-20 cm, z którą związana jest

79 – jama zorientowana w linii wschód – zachód o dług. 3,2 m i uchwyconej szer. 1,4 m. Łukowate ściany jamy opadają łagodnie ku płaskiemu dnu znajdującemu się na głęb. 20 cm. Wypełnisko stanowi żółty piasek przewarstwiony cieniutkimi płatami mierzwy.

Omówione jednostki stratygraficzne przykryte zostają

75 – brązową próchnicą o miąższości 12-15 cm narosłą w trakcie funkcjonowania

78 – odsłoniętego częściowo budynku o długości ścian: zach. 1,8 m, pół. 3,1 m i wsch. 1,8 m, wziesionego w konstrukcji zrębowej. Ścianę zachodnią i wschodnią tworzyły częściowo przepalone, częściowo zbutwiałe belki. Najlepiej zachowaną ścianę północną tworzyła czworoboczna belka (6-7 × 16-17 cm) ustawiona „na sztorc", posiadająca na końcach zaciosy: zach. 8 × 15 cm, wsch. 6 × 13 cm. Długość ostatków przy narożniku północno-wschodnim wynosiła 20 i 35 cm. Ściana zachodnia spoczywała na belce podwalinowej (9,5 × 13-17 × 50 cm), a narożnik od spodu był uzupełniony fragmentami cegieł. Przy ścianie zachodniej budynku znajdował się

76 – piec?, palenisko? założone na planie nieregularnego czworoboku o ścianach dług. 80 cm. Ściana wschodnia w postaci gliny grub. do 20 cm przylegała do zachodniej ściany budynku 78, ścianę północną tworzyła dranica grub. 1,5 cm ustawiona „na sztorc", południową zaś i zachodnią fragmenty cegieł postawionych „na sztorc" i wciśniętych w brunatnozielonkawą glinkę tworzącą tok paleniska, wyłożony dodatkowo fragmentami potłuczonych naczyń. W centrum toku tak glina, jak i ułamki naczyń uległy przepaleniu na powierzchni 30 × 40 cm.

Kolejnym obiektem był

81 – budynek o prostokątnym zarysie i wymiarach w granicach wykopu 1,6 × 3,5 m. Ze ścian zachodniej i wschodniej pozostały jedynie negatywy belki, północna zaś przetrwała w postaci smugi zbutwiałego drewna. W narożu północno-zachodnim zachowały się resztki drewnianej podłogi (23 × 35 cm). Wypełnisko budynku tworzyła mierzwa przemieszana z jasnożółtą glinką o grub. 12-15 cm. Jego część południowa mieści się w obrębie parceli 10.

Budynkom tym towarzyszyły:

82 – palenisko w rzucie poziomym zbliżone do prostokąta (58 × 62 cm). Tworzył je tok z gliny przemieszanej z piaskiem (grub. 3 cm) położony na drewnianym podkładzie w formie zwęglonych desek ułożonych w linii wschód – zachód. Śladem użytkowania paleniska jest płat popiołu i spalenizny o grub. 4 cm;

80 – studnia-kloaka w rzucie poziomym miała kształt prostokąta (0,65 × 1,4 m). Dno obiektu znajdowało się na głęb. 1,8 m od górnego poziomu zachowania konstrukcji. W narożach jamy wbito czworobocznie ociosane słupy (10 × 12, 7 × 11, 7 × 9 i 8 × 8 cm), za które założono dębowe deski o szer. 12-30 cm. Na poziomie 45 cm szalunek wzmocniono rozpórkami w formie poziomo ułożonych dranic o szer. do 10 cm, posiadających na końcach zaciosy umożliwiające oparcie ich na narożnych słupach. Między drewnianym szalunkiem a ścianami wkopu mieścił się filtr piaskowy o grub. średnio 10 cm. Wnętrze przebadanej części obiektu zajmowały licząc od dołu: fekalia 1 m, czysta, niebieska glinka – 20 cm, piasek – 10 cm, mierzwa z próchnicą – 40 cm. Obecność filtra piaskowego oraz zwartość i stabilność konstrukcji przekonują, iż obiekt pełnił pierwotnie funkcję studni, którą po zamuleniu zamieniono w kloakę.

Całość omówionej wyżej zabudowy przykryto

77 – 20-centymetrową warstwą mierzwy, próchnicy i piasku, w której obrębie, pod budynkiem 71, znalazł się znaczny fragment szkieletu konia.

Na zabudowę w następnej fazie składał się

71 – budynek zrębowy w kształcie prostokąta (3,4 × 3,6 m). Z konstrukcji ścian dotrwał najniższy wieniec. Najlepiej zachowana belka ściany północnej była okorowanym okrąglakiem o średn. 13 cm. Wręby miały głęb. 6 cm, a ostatki dług. 8 cm. Belka ściany wschodniej była częściowo zbutwiała, a ściany zachodniej przepalona. Naroża północno-wschodnie i północno-zachodnie wzmocnione były od zewnątrz pionowo wbitymi, nieokorowanymi słupkami o średn. 8 cm. W obrębie wnętrza, równolegle do ścian północnej i wschodniej, mieściła się (oddalona od nich o 22 cm) konstrukcja złożona z ustawionych „na sztorc" dranic o szer. 11-13 cm i grub. 1-1,5 cm. Od strony wnętrza dranice były okołkowane. Powstałą w ten sposób przestrzeń wypełniono próchnicą przemieszaną z gliną. Długość (interpretowanej jako relikt ławy przyściennej) konstrukcji przy ścianie północnej wynosiła 1,8 m, przy wschodniej zachowała się na odcinku 0,9 m.

Wnętrze budynku wypełniały:

– warstwa szarego iłu przemieszanego z piaskiem grub. 7 cm. W jej obrębie, w strefie zachodniej, przy ścianie, mieściło się

74 – koliste lub owalne palenisko, z którego przebadano wycinek o wymiarach 16 × 70 cm,

– na ile spoczywała spalenizna grub. 3-5 cm, przykryta piaskiem i płatami gliny grub. 12 cm, a zalegająca na

– warstwie gliny o przepalonym na kolor pomarańczowy stropie

67 – częściowo wyeksplorowana kloaka w rzucie prostokąta (1,2 × 1,9 m). Jej konstrukcja składała się z ramy wykonanej z belek (7 × 10 × 190 cm) wzmocnionej przy dnie pionowymi słupami (średn. 12 cm) wbitymi w narożach, ściany oszalowano wtórnie użytymi, pionowo stojącymi dranicami o przeciętnej grub. 4-6 cm, szer. 15-30 cm założonymi za ramę i dług. 1,6 m. Wypełnisko kloaki było jednorodne, fekalia przemieszane z próchnicą.

W trakcie funkcjonowania omówionych obiektów narosła

70 (sektor H, G, D) i 71 (sektor E) – warstwa mierzwy z próchnicą o miąższości do 25 cm.

Po pewnym czasie kloaka (67) otrzymała

69 – kosznicową obudowę, z której przetrwały resztki ściany północnej o zarejestrowanej dług. 2,6 m. Kołki osnowy posiadały średn. 5-8 cm, a wbito je co 10-25 cm na głęb. 20-25 cm. Warkocze, zachowane jedynie w zachodnim odcinku ściany, miały grub. ok. 1,5 cm. Ze ściany zachodniej, w której najprawdopodobniej mieściło się wejście, przetrwały dwa kołki oddalone o 1,1 i 1,3 m od narożnika północno-zachodniego. Wewnątrz obiektu zaobserwowano resztki kosznicy o owalnym rzucie poziomym, związanej najprawdopodobniej z ostatnią fazą użytkowania kloaki.

W zachodniej części wykopu znajdowały się resztki

66 – pieca? zbudowanego na drewnianej ramie przetrwałej w formie zbutwiałych desek ułożonych na południowym i wschodnim obrzeżu. Ich układ wskazuje, że piec w rzucie poziomym miał kształt prostokąta. Z konstrukcji komory paleniskowej zachowały się dwie cegły ułożone w odległ. 60 cm od siebie. W obrębie komory i na zewnątrz południowo-zachodniego narożnika spoczywały częściowo przepalone kamienie z toku paleniska i konstrukcji ścian. Całość przykryta była rumoszem gliniano-ceglanym o miąższości 10-15 cm.

W trakcie funkcjonowania pieca na podwórzu odłożyła się

68 – 10-15-centymetrowa warstwa ciemnoszarej próchnicy z grudkami surowej gliny.

Następnie na całym obszarze wykopu narosła

65 – warstwa mierzwy przemieszanej z surową gliną o miąższości 10-30 cm, w którą wkopano

61 – fragmentarycznie odsłonięty szachulcowy (?) budynek. Ściany (północna i zachodnia) przetrwały w formie zbutwiałych belek o szer. 9-10 cm. Wzdłuż ścian, szczególnie w narożniku północno-zachodnim, zalegały płaty surowej gliny. Wewnątrz budynku znajdowała się gliniasta próchnica o miąższości 3-4 cm ze znaczną domieszką węgli drzewnych, spoczywająca na surowej, niebieskiej glinie grub. do 5 cm. Glina zalegała z kolei na zbutwiałych dranicach być może tworzących pierwotnie podłogę. W trakcie funkcjonowania budynku na podwórzu narosła

63 – lekko spiaszczona warstwa brunatno-atramentowej mierzwy o miąższości do 25 cm, a w części północnej

62 – brunatna próchnica z grudkami cegieł i węgli drzewnych o miąższości do 25 cm.

W części wschodniej zaś wzniesiono

60 – budynek plecionkowy o szer. 1,5 m, z którego odsłonięto ścianę zachodnią na dług. 2,75 m. W ścianie wschodniej zidentyfikowano 5 kołków, na których przetrwał jeden warkocz z prętów o średn. 1-2 cm. W zakolonej, zachodniej części ściany zachowało się jedynie 8 kołków o średn. 4 cm, rozmieszczonych co 35-40 cm. Przy wschodniej ścianie budynku odsłonięto relikty paleniska w postaci czworobocznego płatu lekko spieczonej gliny o wymiarach 60 × 60 cm. Od południa i północy do paleniska przylegały dwa kołki (średn. 5 i 8 cm) noszące ślady opalenia. Przy kołku północnym zalegał fragment gotyckiej cegły palcówki, fragment zaś drugiej spoczywał w zachodniej części budynku. Wewnątrz obiektu narosła warstwa spiaszczonej mierzwy o miąższości do 15 cm, zawierającej liczne drzazgi drewniane.

Wymienione jednostki stratygraficzne przykryte zostały

57 – warstwą mierzwy o miąższości 10-20 cm, na której wzniesiono

55 – budynek plecionkowy, z którego zachował się relikt południowo-wschodniego narożnika na odcinku 2,6 m w postaci 7 okrągłych kołków o średn. 2-2,5 cm rozstawionych co 25-30 cm. Na czterech z nich oplecionty był warkocz złożony z prętów o średn. 0,5 cm. Z uwagi na zły stan zachowania drewna udało się ją zidentyfikować tylko w niewielu miejscach. Zanotowany układ kołków nie pozwala zdecydować, czy budynek zorientowany był w linii wschód – zachód czy też północ – południe. We wnętrzu budynku zalegała 10-centymetrowa warstwa brunatnej mierzwy zmieszanej z próchnicą, narosłą w trakcie funkcjonowania obiektu.

Najprawdopodobniej omówiony obiekt stanowił przybudówkę do

58 – budynku wzniesionego w konstrukcji ramowej. Zachowała się jego część północna bez naroża północno-zachodniego. Budynek zagłębiony był w j.s. 57 na 10-12 cm. Długość ściany północnej przekraczała 2,3 m, a w jej odcinku wschodnim, na dług. 1,3 m, przetrwała po niej belka przyciesiowa o grub. 8 × 14 cm. Naroże północno-wschodnie zmontowano na nakładkę, wykonując na spodniej stronie belki zacios dług. 15 i głęb. 2 cm, wzmacniając je dodatkowo pionowym słupem osadzonym w czworobocznym zagłębieniu czopowym o wielkości 5 × 9 cm i głęb. 4 cm. W jego dno wbity był gwóźdź żelazny wzmacniający wiązanie z belką przyciesiową ściany wschodniej. W belce przyciesiowej ściany północnej została wyciosana paza szer. 5 i głęb. 4 cm, w którą wstawiono oblepioną surową gliną plecionkę o osnowie z dranic szer. 4-5 cm. Odległości między trzema zachowanymi kołkami osnowy wynosiły 10-12 cm. Oplatał je warkocz z witek średn. 0,6 cm. Pozostała część ściany północnej przetrwała w postaci próchna. Belka podwalinowa ściany wschodniej zachowała się na dług. 0,7 m. Wsparto ją na kamieniu polnym o wymiarach 25 × 30 × 35 cm. Do wewnętrznej strony obu przyciesi przylegała warstwa gliny o grub. 10 cm, wypełniając również zachodnią część budynku. W części wschodniej jej miejsce zajmował gruboziarnisty żwir. Grubość podsypki (klepiska) wynosiła 5 cm. Na glinie i piasku odłożyła się warstwa użytkowa (j.s. 58a) o grub. do 20 cm złożona z ciemnobrunatnej próchnicy.

Przy ścianie wschodniej budynku plecionkowego zidentyfikowano

54 – fragmentarycznie zachowane palenisko obramowane od północy plecionką, od zachodu zaś konarem o dług. 0,75 m i średn. 7 cm, którego północny koniec zaopatrzono w zacios o dług. 6 i głęb. 2,5 cm. Z plecionki przetrwały dwa okrągłe kołki (średn. 4 cm) położone w odległ. 25 cm od siebie, na których opleciono warkocz z drobnych witek średn. 0,4-0,6 cm. Ścianę tę odsłonięto na dług. 1,15 m, jej część wschodnia wchodziła zaś w profil wykopu. Tok paleniska tworzyła warstwa zielonoszarej gliny o grub. do 8 cm, na której ułożono zwarty bruk z 8 otoczaków i 3 cegieł, wśród których sterczał owalny, górą nadpalony kołek (5 × 4 cm).

W obrębie sektora E równolegle funkcjonuje

42d – budynek drewniany. W przebadanej strefie mieściła się wschodnia część obiektu ograniczona od zachodu nowożytną piwnicą. Krawędź wschodnią przebadano na odcinku 3,3 m. Wyznaczała ją smuga zbutwiałego drewna o falistym przebiegu, obłożona surową gliną. W pobliżu krawędzi odkryto pojedyncze ślady kołków o średn. 2-3 cm. Wypełnisko obiektu tworzyła próchnica barwy szarej z węglami drzewnymi i płatami żółtozielonej gliny pochodzącej być może ze zburzonej ściany, spoczywająca na szarobrązowej próchnicy zawierającej znaczną ilość wiórów drewnianych, popiołu i grudek polepy. Na stropie zanotowano obecność

42c – paleniska o kolistym kształcie i średn. 60 cm, ulokowanego w łagodnej niecce głęb. 12 cm. Palenisko posiadało dwa nakładające się na siebie toki z przepalonej gliny o grub. 4 cm każdy.

W bezpośrednim sąsiedztwie budynku odkryto

42a – palenisko, z którego przetrwał fragment glinianego toku otoczonego od zachodu i południowego zachodu fragmentami cegieł. Ich układ wskazuje, iż pierwotnie palenisko miało kształt czworokąta o boku zachodnim przekraczającym dług. 70 cm,

42b – fragmentarycznie zachowane palenisko, którego tok miał kształt koła o średn. 50 cm i grub. 10 cm. Umieszczone było ono w łagodnej niecce o głęb. 10 cm. Wokół paleniska odłożyła się

42 – warstwa próchnicy z mierzwą, piaskiem i spalenizną o miąższości 5-7 cm. Obok niej zaś

47 – lekko spiaszczona, szarobrązowa próchnica

z licznymi wiórami drewnianymi, w której obrębie natrafiono na

48 – fragment konstrukcji drewnianej złożonej z dwóch dranic (4,5 × 9 × 90 cm i 3,5 × 15 × 16 cm) ułożonych prostopadle do siebie i stykających się końcami.

W trakcie funkcjonowania wyżej opisanych obiektów w sektorach G i H odłożyła się

56 – warstwa brunatnej próchnicy przemieszanej z mierzwą o maksymalnej miąższości 20 cm.

W kolejnej fazie zagospodarowywania parceli prawie cały teren przykryty został warstwą brunatnej próchnicy z mierzwą zawierającą dużą ilość ceramiki naczyniowej i kości zwierzęcych (w tym liczne kości konia). Południowa część sektora H, gdzie próchnica zawierała dużą liczbę zabytków skórzanych, otrzymała nr 23, pozostała zaś część tegoż sektora nr 22. W sektorze E nr 43, w sektorze G zaś, gdzie osiągała miąższość 30 cm, nr 31. Na granicy sektorów D i G w obrębie sektora G warstwa mierzwy łączyła się z

51 – pokładem surowej gliny przemieszanej z próchnicą, którego spąg obniżał się w kierunku zachodnim, aż do poziomu 70 cm. Jedynie w sektorze E zidentyfikowano nad nią

37 – ciemnoszarą, glinistą próchnicę o miąższości do 30 cm zawierającą liczne fragmenty ceramiki naczyniowej, kości zwierzęce i węgle drzewne. Na niej wzniesiono

34 – murek ceglany o grubości jednej cegły i zachowanej dług. 1,6 m zbudowany z połówek i całych cegieł (8,5 × 12 × 27 i 9 × 11 × 26 cm) łączonych surową gliną barwy żółtej. Od strony wschodniej na odcinku 1 m cegły ułożone są główkami, pozostała część zaś wozówkami. Na cegłach w wątku wozówkowym spoczywają ćwiartki cegieł wchodzące w skład lica zewnętrznego. Od strony zachodniej obiekt zniszczony został przez renesansową piwnicę. W odległ. 55 cm na południe od muru odkryto 2 cegły będące najprawdopodobniej pozostałością po analogicznym murku poprzecznym. Oba murki spoczywają na toku zbudowanym z gliny przepalonej na kolor ceglasty grub. do 10 cm. To bliżej nie określone urządzenie ogniowe przykryte zostało

24 – szarą ilastą próchnicą z grudkami surowej gliny, popiołem i węglami drzewnymi o miąższości 10-45 cm, będącej efektem wyrównywania poziomu pod podłogę kamienicy gotyckiej.

Pierwszą budowlę murowaną na omawianej działce stanowiła

25 – kamienica powstała w efekcie dobudowania do domu drewnianego (j.s. 98) części ceglanej. Budynek był dwutraktowy, w trakcie tylnym dwudzielny. Zachowana fragmentarycznie w piwnicy ściana frontowa o dług. 11,8 m zbudowana została z drewna. Ściany północną i południową wzniesiono z cegieł. Fundament ściany północnej w części przyfrontowej, na dług. 7,7 m, tworzyła ława wzniesiona z kamieni polnych o wymiarach do 40 × 50 × 50 cm, uzupełnionych cegłami 8,5-9 × 11-12 × 27 cm. W trakcie tylnym mur miał postać fundamentu punktowego. Składał się on z dwóch filarów i rozpiętego między nimi łęku. Wsparte na calcu filary zbudowano z otoczków, a łęk z cegieł. Ściana południowa zachowała się tylko w trakcie tylnym w postaci fundamentu filarowo-łękowego, odpowiadającego fundamentowi zastanemu w ścianie północnej. Analogicznie przedstawiał się relikt zachowanej w trakcie tylnym ściany działowej dobudowanej do frontowej, drewnianej, podpiwniczonej części domu. Świadectwem istnienia pionowych słupów w części drewnianej są odciśnięte w czole ściany dwa ich negatywy o średn. 20 i 25 cm. Strzępia pozostawione w północnej ścianie budynku powyżej łęku fundamentalnego (w odległości 7,7 m od frontu) zdają się świadczyć o istnieniu ściany międzytraktowej, wyburzonej następnie przed lub w trakcie renesansowej przebudowy. Grubość wszystkich murowanych ścian budynku wynosi 90 cm. Lica murów ułożono w wątku jednowozówkowym z cegieł związanych zaprawą wapienną barwy żółtej, z dużą domieszką piasku. W trakcie badań nie zanotowano pozostałości tylnej ściany budynku. Świadectwem jej istnienia jest jedynie wyraźna różnica w treści i barwie warstw w obrębie domu i podwórza. Z kamienicą związane są także:

44 – wkop pod fundament muru 25 w sektorze D, który ukazał się po zdjęciu j.s. 24. Posiadał on kształt wycinka koła o cięciwie 2,5 m i przylegał do północnego lica muru. Wypełnisko wkopu stanowił gruz ceglano-wapienny przemieszany z ilastą próchnicą;

49 – wkop pod mur 25 w sektorze G. Odsłonięty pod j.s. 24, znajdował się przy filarze fundamentowym w ścianie tylnej. Szer. 50 cm, dług. 2,5 m, głęb. 30 cm. Wypełnisko tworzył gruz ceglano-wapienny przemieszany z gliną i próchnicą.

W trakcie funkcjonowania kamienicy 25 na podwórzu, od strony wschodniej, odłożyła się

5 – czarna próchnica zawierająca liczny materiał ceramiczny i kości, miąższości do 20 cm.

W niedługim czasie, frontowa, drewniana część budynku uległa zniszczeniu, a piwnica została zasypana. Warstwę zasypową tworzyła

94 – próchnica przemieszana z niewielką ilością gruzu ceglano-wapiennego o miąższości do 20 cm, którą zarejestrowano w obrębie sektorów A i C, oraz

30 – popiół z grudkami wapna uznany za odpady z produkcji garbarskiej. W strefie nieobjętej późniejszą piwnicą renesansową warstwa miała grub. do 1,2 m, w obrębie piwnicy występowała zaś śladowo. Przykrywała ona znajdujące się w obrębie piwnicy jamy:

50 – owalną (0,8 × 1,65 m), o głęb. 35 cm, stromych ścianach i nierównym dnie, wypełnioną ciemnoszarą madą z grudkami surowej gliny i cegieł z soczewkami żółtego piasku;

52 – nieregularną (0,70 × 1,2 m), o głęb. 40 cm, wypełnioną ceglanym gruzem przemieszanym z próchnicą;

53 – nieregularną (0,60 × 0,90 m), o głęb. 35 cm, wypełnioną gliniastą próchnicą;

64 – uchwyconą fragmentarycznie (1,2 × 1,4 m), o pionowych ścianach opadających ku lekko nieckowatemu dnu znajdującemu się na głęb. 35-40 cm, wypełnioną jasnobrunatnym piaskiem z niewielką domieszką próchnicy i dużą ilością rozbiórkowej cegły oraz nielicznymi kaflami.

Z j.s. 30 związane były dwie jamy:

59 – częściowo zachowana jama, z której zidentyfikowano jedynie wschodnią krawędź na odcinku 2,1 m. Pionowa ściana szalowana dranicami szer. 11-12 cm i grub. 1-2 cm opadała ku płaskiemu dnu znajdującemu się na głęb. 80 cm. Stropowe partie jamy wypełniał popiół z dużym udziałem ciemnego humusu oraz ceglanego gruzu, spągowe zaś popiół, węgle drzewne oraz liczny materiał rogowy i ceramiczny;

39 – prostokątna (1,00 × 1,05 m) jama o pionowych ścianach opadających ku dnu znajdującemu się na głęb. 1,1 m. Na ścianie południowej zaobserwowano ślady drewnianego szalunku. Wypełnisko jamy tworzyła gliniasta próchnica z ceglanymi drobinami i grudkami węgla drzewnego.

Miejsce drewnianej części domu zajęła konstrukcja murowana, po której przetrwały

73, 73a, 73b, 73c – cztery ceglane filary fundamentowe. Dwa z nich mieściły się w ścianie frontowej, a dwa w działowej. Wymiary prostokątnych filarów wynosiły 68 × 80, 95 × 95, 100 × 105 i 80 × 100 cm. Zbudowano je z cegieł o wymiarach 9-10 × 12-13 × 28-29 cm spojonych zaprawą wapienną barwy kremowej. Wątek lica określono jako jednowozówkowy, ze spoiną zagładzoną, w jednym z filarów frontowych zaopatrzoną w kreskę.

Z budową ściany tylnej kamienicy wiąże się

11 – prostokątna jama (0,7 × 1,8 m) głęb. do 5-10 cm, wypełniona ceglano-wapienno-gliniastym gruzem.

Powstały w ten sposób kolejny, trzeci już budynek posiadał formę dwutraktową dwudzielną i był pozbawiony piwnicy. W trakcie drugim mieściła się pracownia garbarska, w której skład wchodziły:

15a – wkop wypełniony gliną przemieszaną z popiołem, węglami drzewnymi i grudkami gruzu ceglanego, w którym umieszczono kadzie garbarskie. W rzucie poziom miał kształt wydłużonego owalu dostawionego północną krawędzią do lica średniowiecznego muru. Dług. 6,9 m, szer. 1,9 m, głęb. 0,6 m;

10 – dwie nawarstwiające się drewniane kadzie o średn. 1,2 m, po których zachowały się pozostałości ścianek w postaci smugi zbutwiałego drewna, grub. 0,5 cm, wypełnione resztkami wapna przemieszanego z popiołem. Dno młodszej kadzi znajdujące się na głęb. 42 cm ułożono z dranic o szer. 14-16 cm. Na zewnątrz kadź otaczał kołnierz niewypalonej gliny szer. 15-35 cm;

12 – drewniana kadź o średn. 1,5 m, po której pozostały smugi zbutwiałego drewna grub. 0,5 cm, wypełniona resztkami wapna przemieszanego z popiołem. Z zewnątrz otoczona kołnierzem niewypalonej szaroniebieskiej glinki o szer. do 15 cm;

15 – relikt kadzi o średn. 1,7 m częściowo zniszczony nowożytnym fundamentem. Ściany przetrwały w formie smugi zbutwiałego drewna o grub. 0,5 cm. Dno znajdujące się na głęb. 40 cm tworzyły deski grub. 1 cm i szer. 12, 18, 20, 30 i 20 cm. Kadź wypełniał popiół z domieszką węgli drzewnych i wapna. Na zewnątrz otoczona była kołnierzem niewypalonej gliny grub. 15-20 cm;

21a – równoległy do 15a wkop (1,8 × 5,6 m) wypełniony gliną z dużą ilością popiołu, węgli drzewnych i wapna, w którym umieszczono trzy kadzie garbarskie;

13 – drewniana kadź o średn. 1,3 m, po której ścianach pozostały smugi zbutwiałego drewna grub. 0,5 cm, wypełniona wapnem przemieszanym z popiołem. Dno znajdujące się na głęb. do 3 cm, zbudowano z dranic o szer. do 15 cm. Z zewnątrz otoczona glinianym kołnierzem szer. do 20 cm. Od zachodu uszkodzona przez

14 – drewnianą kadź o średn. 1,5 m, po której pozostały smugi zbutwiałego drewna grub. do 0,5 m, wypełnioną wapnem przemieszanym z popiołem. Dno znajdujące się na głęb. 10 cm ułożono z dranic o szer. do 15 cm. Na zewnątrz otoczona kołnierzem z niewypalonej gliny grub. do 20 cm;

21 – drewniana kadź klepkowa o średn. 1,5 m wypełniona wapnem przemieszanym z popiołem i otoczona kołnierzem z niewypalonej gliny o grub. do 20 cm. Dno znajdujące się na głęb. 15 cm tworzyły dranice szer. 18-24 cm.

Omówione jednostki stratygraficzne przykryte zostały warstwą jasnej próchnicy przemieszanej z niewypaloną gliną i popiołem, w której zastano bryłę zaprawy wapiennej zastygniętą w beczce o średn. 40 cm. W sektorze G otrzymała ona nr 7, w sektorze D – 9, w sektorze E – 32, w sektorze B – 46. Warstwa ta jest najprawdopodobniej związana z budową

20, 20a, 28, 28a – kamienicy renesansowej. W części południowej traktu frontowego wykopano piwnicę o wymiarach 5,20 (północ – południe) × 5,75 m. Zaopatrzono ją w ściany: frontową o grub. 95 cm, południową o grub. 26 cm (doklejoną do muru budynku zachodniego), wschodnią o grub. 38 cm i północną o grub. 26 cm. W ścianie frontowej, w odległości 1,5 m od narożа południowo-zachodniego mieściło się okno z parapetem w formie poszuru, o szer. 85, głęb. 65 i zachowanej wys. 2,5 m. W ścianie wschodniej odkryto 2 otwory: komunikacyjny o szer. 1,25 m, odległy o 1 m od południowo-wschodniego narożа piwnicy i przesklepiony otwór dla instalacji wodnej (szer. 1,5 m) przy narożu północno-wschodnim. Piwnica przykryta była sklepieniem kolebkowym założonym w linii wschód – zachód. Mury piwnicy zbudowano ze zróżnicowanych cegieł, częściowo gotyckich, wtórnie użytych, a częściowo nowych o wymiarach 7,5-8 × 13 × 28-29 cm. Cegły ułożono w wątku

holenderskim, miejscami w ścianie frontowej przechodzącym w zaburzone wiązanie jednowozówkowe, łącząc je stosunkowo mocną i pylistą zaprawą barwy białej.

Renesansowa przebudowa domu objęła również północną część traktu przedniego, gdzie wzniesiono na fundamencie filarowo-łękowym ścianę frontową, rozpiętą pomiędzy murem najstarszej kamienicy (j.s. 25) a filarem 73, przedłużając w ten sposób istniejącą wcześniej ścianę frontową południowej części budynku. Nowy mur, o grub. 93 cm, zbudowano na dwóch filarach o szer. 1,7 i 1,9 m oraz na rozpiętym pomiędzy nimi łęku o szer. 1,9 m. Do budowy użyto cegieł o wymiarach 8-9 × 11-12 × 25-26 cm, układając je w wątku holenderskim i łącząc zaprawą barwy białej.

Od wschodu budynek zamknięto nową ścianą tylną, rozpiętą odcinkami między istniejącymi murami gotyckimi. Wprowadzono nowy podział na 3 trakty o głębokościach, licząc od frontu 5,5, 2,5, 3,8 m. Otwory komunikacyjne między traktami mieściły się w strefie zbliżonej do osi budynku. Miały one szer. 0,95-1,6 m. Szerokość ściany tylnej wynosiła 70-75 cm, a ścian międzytraktowych 38-70 cm. Zbudowano je we wkopach wąskoprzestrzennych układając cegły główkami do lica lub w wątku holenderskim i zalano zaprawą barwy białej.

Z budową kamienicy renesansowej związane są także:

45 – wkop fundamentowy pod mur frontowy o szer. 60 cm wypełniony próchnicą z domieszką gliny i gruzu ceglanego, zbliżoną do treści przykrywającej go warstwy, czyli

41 – gliny przemieszanej z próchnicą znajdującą się w obrębie sektora B, będącą prawdopodobnie podsypem pod poziom użytkowy budynku;

40 – wkop pod mur 28 w sektorze E posiadający prostokątny kształt (1,4 × 1,8 m) czytelny na głęb. 60 cm od poziomu posadowienia muru;

29 – nieregularna w rzucie poziomym jama (35 × 60 cm) o płaskim dnie znajdującym się na głęb. 70 cm, wypełniona gruzem ceglanym z zaprawą barwy żółtej. Powstała w trakcie rozbiórki gotyckiego muru 25 i budowy piwnicy renesansowej;

27 – 50-centymetrowa warstwa gliny, na której posadowiono mur 28 ograniczający sektor D od zachodu;

36 – wkop pod mur 28 wypełniony niewypaloną gliną z zaprawą wapienną i fragmentami cegieł.

Najprawdopodobniej z funkcjonowaniem opisanej wyżej kamienicy związana jest odłożona na podwórzu

2 – ciemnoszara próchnica przesączona drobnym gruzem ceglanym, miejscami (zwłaszcza w części południowej) z soczewkami surowej ciemnożółtej gliny, grub. do 30 cm. Warstwa ta przykrywa

3 – czworoboczną (65 × 75 cm) jamę wypełnioną zlasowanym wapnem występującym w postaci brył wielkości dwóch pięści i pyłu przemieszanego z piaskiem. W bryłach znajdowały się nieliczne kości zwierzęce i fragmenty pokruszonych cegieł. W kierunku wschodnim jama przekształciła się w wąski (0,45 m) i długi (1,25 m) rów wypełniony pyłem i drobinami wapna przemieszanymi z próchnicą, głęb. 45 cm;

4 – płat surowej, brunatnozielonkawej gliny z domieszką gruzu ceglanego i grudek wapna o wymiarach 1,3 × 1,7 m i miąższości 35 cm;

6 – czworoboczną piwniczkę (1,8 × 2,7 m) krótszym bokiem wchodzącą we wschodnią ścianę wykopu o wypełnisku analogicznym do treści j.s. 2. Wejście do piwniczki mieściło się w ścianie południowej. Wiązał się z nim stopień o głęb. 90 cm, na którym spoczywały dwie dranice, dwie inne zaś wbite były pionowo przy ich wschodnich krawędziach. Poziome dno piwniczki znajdowało się na głęb. 1,5 m. Przykrywała je podłoga z dranic o szer. 32-40 cm.

Najmłodszą fazą w rozwoju zabudowy murowanej jest

8 – naprawa ściany piwnicy renesansowej polegająca na wzmocnieniu narożа południowo-wschodniego i przyległej do niego ściany południowej murem o szer. 25 i dług. 130 cm o zachowanej wys. 1,4 m. Wzniesiono go z maszynowej cegły o wymiarach 6 × 12 × 25 cm. Z fazą tą łączy się również studzienka kanalizacyjna na zapleczu kamienicy, dobudowana do jej tylnej ściany. W rzucie poziomym ma ona kształt prostokąta (100 × 146 cm). Grubość muru wynosiła 25 cm, zachowana zaś wys. 65 cm. Na głęb. 30 cm od zachowanej korony muru znajdowała się ceglana posadzka. Narożnik studzienki uszkodzony został przez

18 – wkop pod beczkę. W rzucie poziomym wkop ma kształt koła o średn. 1,4 m. Jego dno wyłożono deskami dług. 60-90 cm i szer. 15-20 cm ułożonymi częściowo na podłodze piwniczki 6. Na deskach ustawiono

17 – beczkę o średn. 1 m zbudowaną z 11 klepek szer. 22-26 cm, grub. 3 cm zachowanych do wys. 1,3 m. Klepki ściągnięte były trzema obręczami żelaznymi umieszczonymi przy dnie oraz na wys. 50 i 80 cm od dna. Obręcze miały grub. 15-17 mm i szer. 6 cm. Dno beczki tworzyły trzy deski szer. 26-33 cm. 30 cm od dna mieścił się wlot rury żeliwnej o świetle 5 cm. Wypełnisko beczki składało się z

16 – próchnicy z gruzem ceglano-glinianym i fragmentami XIX-wiecznych kafli piecowych.

Całość przebadanej parceli przykrywała

1 – warstwa gruzu złożonego z ułamków cegieł, brył zaprawy wapiennej i cementowej, szkła i piasku oraz próchnicy. W obrębie parceli 11 zajmowała ona piwnicę (sektory A i C) na całej głębokości oraz pozostałą część powierzchni, gdzie osiągała grub. 80 cm. Warstwa wypełniała również piwnicę na parceli 12 niszczącą do calca starsze nawarstwienia.

3. CHRONOLOGIA

Określając chronologię zjawisk obserwowanych na parcelach przy ul. Więziennej 10-11 posłużyliśmy się metodami: stratygraficzną, dendrologiczną oraz typologiczną. Poszczególne obiekty znajdujące się w różnych rejonach działki (budynki, paleniska, jamy) łączono w funkcjonalne zespoły, poprzez korelację z jednostkami stratygraficznymi zajmującymi większe płaszczyzny (warstwy zalegające na podwórzu), powstałymi w trakcie użytkowania obiektów nieruchomych. Pomiary wysokościowe odgrywały tu tylko rolę pomocniczą, gdyż różnice w niwelacji pomiędzy obiektami współczesnymi stratygraficznie sięgały w niektórych przypadkach 0,5 m. Wydzielony w ten sposób zespół określano mianem fazy. W sumie wyróżniono 11 takich zespołów obrazujących zmiany w zagospodarowaniu terenu od pojawienia się pierwszych śladów działalności człowieka po zniszczenia powstałe w trakcie II wojny światowej.

Metody dendrologiczna oraz typologiczna posłużyły do datowania bezwzględnego poszczególnych faz. Każda z nich obejmuje pewien interwał czasowy, którego wartość najczęściej – z braku innych możliwości – określono poprzez zestawienie dat ustalonych dla następujących po sobie zespołów funkcjonalnych. Niewielka ilość tzw. „dobrych datowników", brak możliwości (z nielicznymi wyjątkami) wyróżniania na podstawie materiału ceramicznego okresów krótszych od stulecia, a także niemożność dokładnego zsynchronizowania przemian w wytwórczości garncarskiej z datami bezwzględnymi, zmuszają przy określaniu chronologii poszczególnych faz do posługiwania się szerokimi odcinkami czasowymi, w niektórych przypadkach zachodzącymi na siebie. Sytuacji w tym zakresie nie poprawiają także i daty dendrologiczne uzyskane dla faz I-IV[1], gdyż umieszczają nam one w czasie jedynie moment wzniesienia określonego obiektu (a właściwie moment ścięcia drzewa uzyskanego do jego budowy), który równie dobrze mógł powstać w początku, końcu lub też środku trwania określonej fazy.

W przypadku fazy I próby pobrano z dranic tworzących ściany budynku palisadowego (j.s. 102/11). Analiza wykazała, że drzewa wykorzystane do ich pozyskania ścięto kilka lat po roku 1250. Wartość ta nie określa nam jednak momentu pojawienia się regularnie rozplanowanej zabudowy działki, lecz tylko powstanie na parceli drugiego budynku związanego z domem przyfrontowym (j.s. 99/11). Dlatego też biorąc pod uwagę układ stratygraficzny datowanie fazy I widzieć należy około przełomu 2/3 ćw. XIII w. Trzeba zwrócić uwagę na fakt, że dom przyfrontowy nie jest najstarszym elementem zagospodarowania parceli, gdyż w jego funkcjonowaniu wydzielono dwie fazy (pierwsza oznaczona jako j.s. 91/11 i druga j.s. 99/11), a budowa starszego z nich doprowadziła do zniszczenia wcześniejszych konstrukcji, w tym zachowanych w szczątkowym stanie reliktów budynku wzniesionego najprawdopodobniej w konstrukcji szkieletowej (j.s. 96/11). Obecność w wypełnisku tego obiektu fragmentów cegieł „palcówek" oraz cechy materiału ceramicznego pozwalają datować go generalnie na wiek XIII, a uwzględniając datowanie fazy I jego początki umieścić należy najpóźniej w 2 ćw. wieku XIII.

Z fazy II analizie poddano próbki drewna pobrane z elementu konstrukcyjnego (rygla przyciesiowego) zalegającego luźno w obrębie próchnicy pokrywającej podwórze (j.s. 90/11). Uzyskana data ścięcia drzewa (kilka lat po 1250 r.), sytuacja stratygraficzna oraz charakter znaleziska pozwalają przypuszczać, że pochodził on z budynku palisadowego funkcjonującego w fazie poprzedniej (j.s. 102/11) i jako taki nie może zostać wykorzystany do uściślenia chronologii. Określa nam on jedynie *terminus post quem* tej fazy zagospodarowania działki. Z kolei *terminus ante quem* sprecyzować możemy na podstawie materiału ceramicznego odkrytego w należących do niej jednostkach stratygraficznych. Zanotowano tu bowiem obecność wysmukłych garnków będących wytworem garncarza działającego na terenie Wrocławia najpóźniej do początku 4 ćw. XIII w. (por. rozdz. VI). Zanotowana sytuacja stratygraficzna pozwala umieścić czas trwania fazy II w początkach 2 poł. XIII w.

W tym kontekście zagadkowo prezentuje się obecność w obrębie j.s. 49/11 (jama) końcówki pasa datowanej na 2 poł. XIV w. (por. omówienie K. Wachowskiego w rozdz. V-2 niniejszego tomu). Najprawdopodobniej mamy tu do czynienia z tzw. „znaleziskiem przeniknięty" lub też popełniono błąd w eksploracji powodujący mylne ustalenie pozycji stratygraficznej tego obiektu.

Analogiczne, wysmukłe naczynia zidentyfikowano także w kolejnej, III fazie zagospodarowania parceli. W tym przypadku datowanie uściślić możemy dzięki analizie dendrochronologicznej, której poddano dranice wykorzystane do budowy szalunku studni-kloaki (j.s. 80/11), a uzyskana data ścięcia drzewa (1273 r.) znakomicie koreluje z ustaleniami poczynionymi na podstawie analizy ceramiki. W tych ramach chronologicznych mieści się także ostroga odkryta w j.s. 53/10, datowana na 2 poł. XIII - 1 ćw. XIV w. (por. rozdz. VII). Biorąc pod uwagę wszystkie wymienione elementy czas trwania fazy III określamy na 3 i początek 4 ćw. XIII w.

Określenia dendrochronologiczne uzyskano także dla fazy IV. Analizie poddano dranice tworzące szalunek kloaki (j.s. 69/11) datując je na lata 1273-1277. Niestety, obecność otworów po kołkach oraz zaciosów na dranicach nie mających uzasadnienia funkcjonalnego w przypadku zastosowania ich przy szalowaniu kloaki zmusza do uznania tych elementów za wtórnie użyte części składowe bliżej nie określonej konstrukcji, najprawdopodobniej istniejącej w fazie poprzedniej. Z tego powodu, podobnie jak w odniesieniu do fazy II, datowa-

[1] Analizę materiału dendrologicznego wykonał dr M. Krąpiec z AGH w Krakowie.

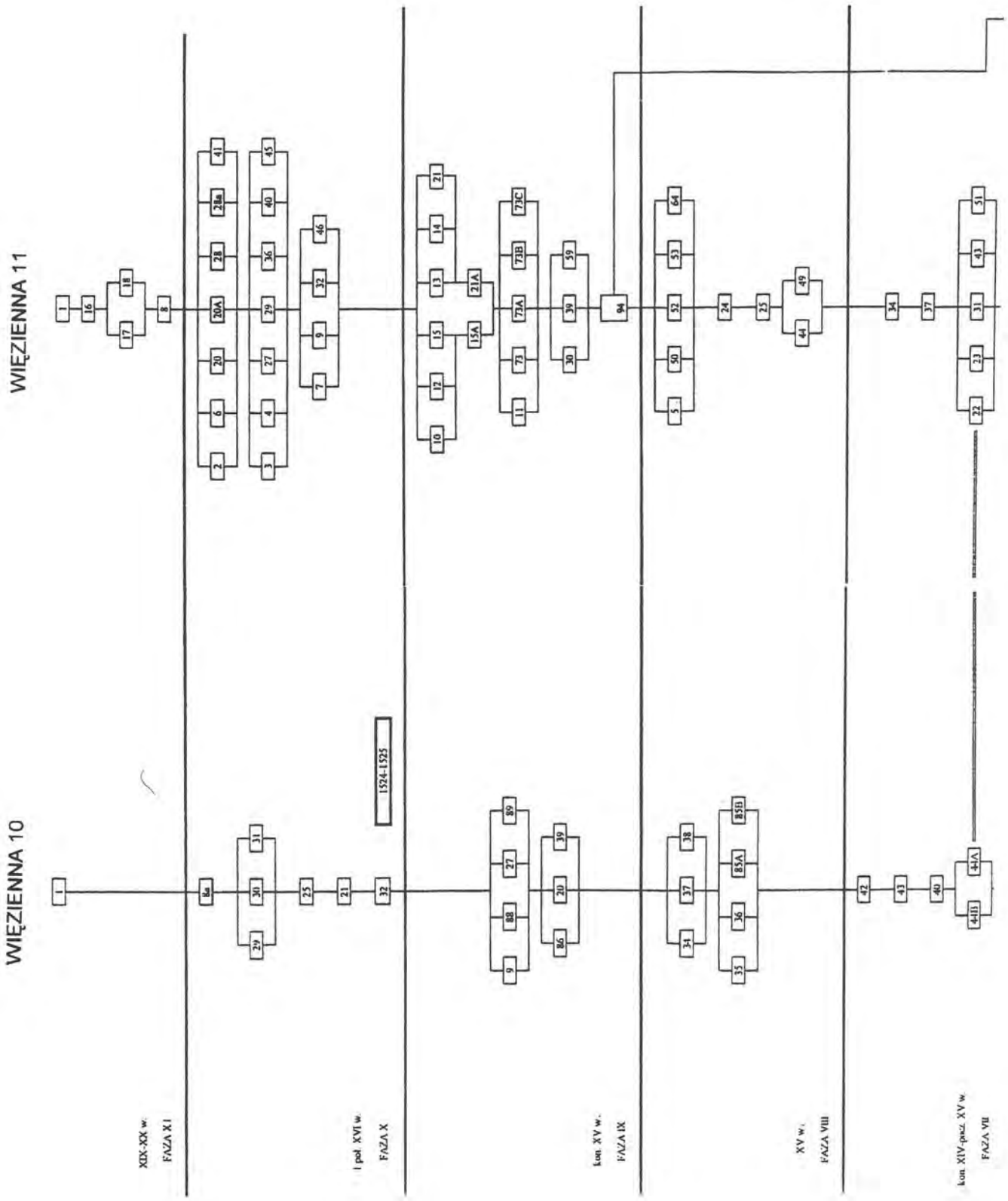
WIĘZIENNA 10
WIĘZIENNA 11
1524-1525
XIX-XX w.
FAZA XI
I poł. XVI w.
FAZA X
Koń. XV w.
FAZA IX
XV w.
FAZA VIII
Koń. XIV-pocz. XV w.
FAZA VII

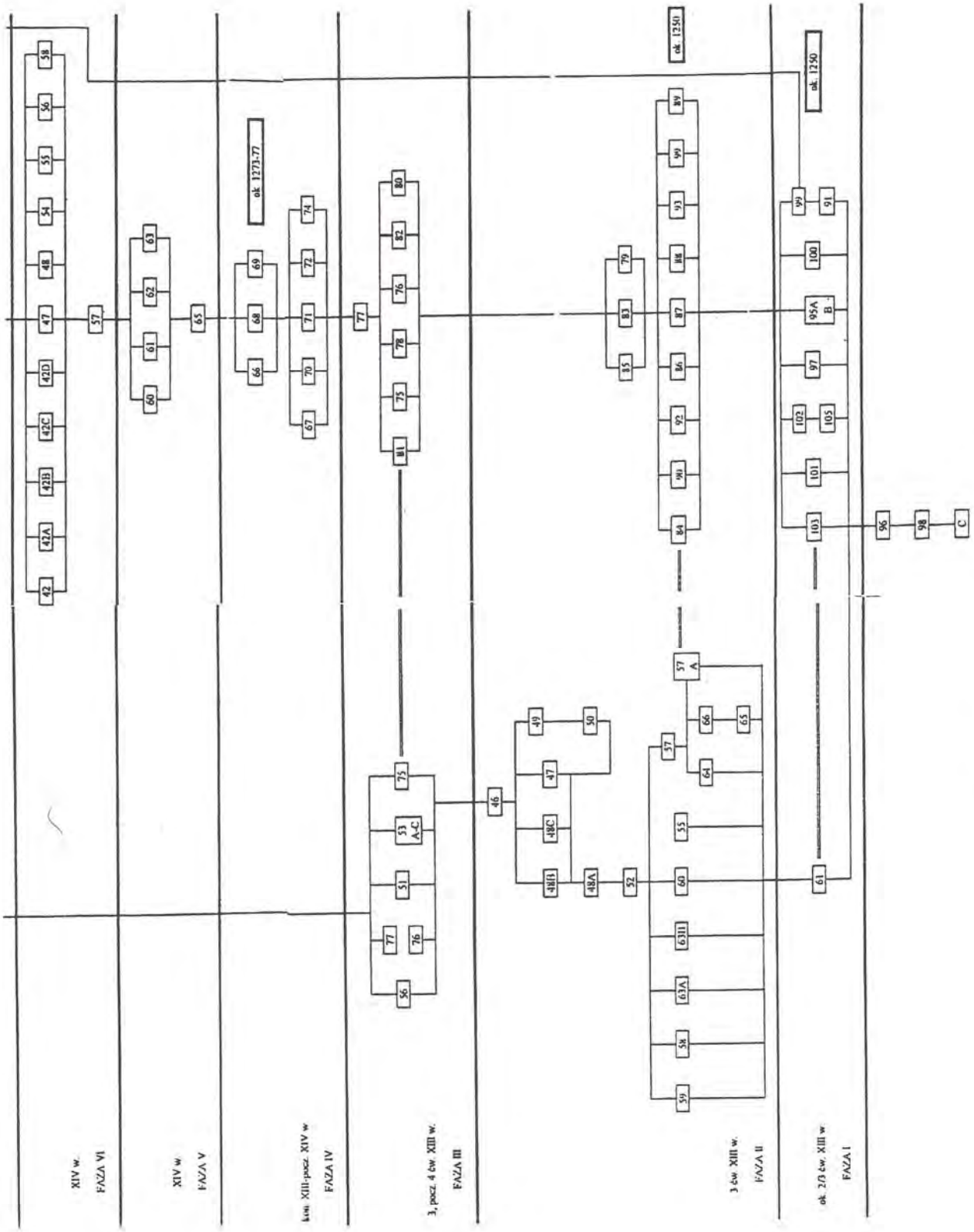

ZESTAWIENIE JEDNOSTEK STRATYGRAFICZNYCH

nie dendrologiczne nie określa nam ściśle chronologii tej fazy, pozwalając jedynie na ustalenie *terminus post quem* jej trwania. Biorąc jednakże pod uwagę datowanie poprzedniego zespołu oraz brak wysmukłych garnków w materiale ceramicznym, nie powinniśmy popełnić większego błędu określając czas trwania fazy IV na koniec XIII i początki XIV w.

W odniesieniu do fazy V i VI w materiale ruchomym brak elementów pozwalających na w miarę precyzyjne określenie ich chronologii. Z poziomów tych nie uzyskano także dat dendrologicznych, gdyż uniemożliwił to stan zachowania drewna. W takiej sytuacji zmuszeni jesteśmy do posiłkowania się wartościami ustalonymi dla poprzedzających je fazy IV oraz następnej – fazy VII. Schyłek fazy IV przypada w okolicach przełomu wieku XIII i XIV, w nawarstwieniach zaś pochodzących z fazy VII znalazł się fragment „ceramiki loštickiej" wytwarzanej od końca XIV w. Generalnie czas trwania fazy V i VI możemy określić więc na wiek XIV; trudno jednakże sprecyzować, czy chodzi tu o całe stulecie, czy też jego wycinek o bliżej nie określonej długości.

Podobne problemy pojawiają się także przy próbie datowania nawarstwień składających się na zespół jednostek stratygraficznych określonych jako faza VII. O ile bowiem wszystkie poprzednie prezentowały ciąg bezpośrednio następujących po sobie zmian w nieprzerwanie funkcjonującej na parceli zabudowie, o tyle w fazie VII mamy do czynienia z wypełniskiem (j.s. 44a/10 i 44b/10) obszernego wkopu obejmującego swym zasięgiem całość parceli 10. Wypełnisko to, w postaci luźnej, nie ubitej mierzwy zmieszanej z próchnicą przesyconą fragmentami ceramiki i kości zwierzęcych, obejmowało także swym zasięgiem parcelę 11 (j.s. 22/11, 23/11, 31/11 i 37/11). Luźna struktura warstw pozwala przyjąć, że w odróżnieniu od innych nie powstały one w wyniku codziennej działalności ludzi zamieszkujących parcelę. Najprawdopodobniej została ona opuszczona, a dół powstały po wybraniu wcześniejszych nawarstwień i przyległe do niego partie działki wykorzystywane były jako miejsce wyrzucania odpadków i nieczystości. Możliwość, że mamy tu do czynienia z materiałem pochodzącym z wykopów wykonywanych w związku z powstaniem w fazie następnej budynków murowanych, należy wykluczyć, gdyż pierwotnie były one niepodpiwniczone (murowana piwnica pojawia się na parceli 10 dopiero w fazie IX, na parceli 11 zaś w X), a prace ziemne związane z ich powstaniem ograniczały się jedynie do wykonania niewielkich obszarowo wykopów pod filary fundamentów filarowo-łękowych. Poza tym nasycenie fragmentami naczyń glinianych i kośćmi zwierzęcymi warstw związanych z fazą VII wyraźnie przewyższa ilościowo średnie wartości obserwowane w jednostkach stratygraficznych składających się na fazy I-VI. Zanotowano w nich także obecność odpadów produkcyjnych i półfabrykatów grzebieni trójwarstwowych nie notowanych praktycznie we wcześniejszych poziomach użytkowych. Z uwagi na opisany charakter warstw nie jesteśmy w stanie stwierdzić, czy wzmiankowany dół został wypełniony śmieciami natychmiast po jego wykopaniu, czy też dopiero po pewnym czasie. Nie wiemy też, czy zabiegu tego dokonano jednorazowo, czy też w kilku, a może kilkunastu etapach.

Jak już wspomniano, obecność „ceramiki loštickiej" w omawianych nawarstwieniach pozwala stwierdzić, że powstały one także w końcu wieku XIV i być może w początkach XV. W tym przypadku *terminus ante quem* dla fazy VII określamy na podstawie datowania fazy VIII, której początki (o czym niżej) widzieć by należało w 1 poł. wieku XV.

W fazie VIII parcela zostaje podzielona na dwie odrębne jednostki gospodarcze – południową (Więzienna 10) i północną (Więzienna 11). Fakt ten przejawia się w powstaniu muru granicznego pomiędzy działkami, będącego fundamentem południowej ściany drugiego budynku powstałego przy ul. Więziennej 11. Najprawdopodobniej budynek ten ogrzewany był piecem kaflowym, którego relikty odkryto we wkopach fundamentowych pierwszego traktu kamienicy, wymurowanego w fazie następnej. Analiza wątków ornamentacyjnych pokrywających kafle płytowe pozwala stwierdzić, że matryca służąca do ich produkcji powstała w 1 poł. wieku XV (por. opracowanie K. Dymek w rozdz. IV), co określa nam *terminus ante quem* fazy VIII.

Na sąsiedniej parceli (Więzienna 10) także wzniesiono pierwsze konstrukcje murowane, po których przetrwały jedynie dwa filary w przyfrontowej partii działki. W tym przypadku elementem określającym nam chronologię funkcjonującej tu zabudowy jest sprzączka do pasa odkryta w rumowisku pieca (j.s. 36/10) datowana na 2 poł. wieku XV (por. rozdz. V-2).

W fazie IX mamy do czynienia z dalszym rozwojem zabudowy murowanej na obydwu parcelach. W drugim trakcie kamienicy Więzienna 11 funkcjonuje pracownia garbarska, gdzie odkryto fragment naczynia kamionkowego naśladującego ceramikę typu Dreihausen produkowaną w XV w. (Nawrolski 1989).

Elementem datującym zjawiska zanotowane na parceli Więzienna 10 są halerze odkryte w rozwalisku pieca typu hypokaustum, których chronologię określono na wiek XV[2].

Cechą wyróżniającą fazę X jest pojawienie się elementów architektonicznych charakterystycznych dla renesansu. Dodatkowo chronologię tę uściśla sprzączka do pasa odkryta na parceli Więzienna 11 (j.s. 45/11) datowana na 1 poł. wieku XVI oraz fenig Ludwika II brzeskiego bity w latach 1524-1525, pochodzący z wypełniska śmietnika założonego w komorze przypiecowej nieczynnego już hypokaustum. Jako fazę XI wydzielono nowożytne (XIX-XX-wieczne) przebudowy kamienic do chwili ich zniszczenia w 1945 r.

Cezary Buśko

[2] Datowanie monet zawdzięczamy prof. dr. hab. S. Suchodolskiemu.